

Bu rubrikada maliyyə hesabatlarının beynəlxalq standartları (MHBS) proqramının TAM tədrisi aparılacaq. Jurnal abunəçiləri APFM tədris mərkəzində həmin mərhələ üzrə güzəştli şərtlərlə imtahan vermək hüququ qazanacaqlar və beynəlxalq dərəcəli diplomlara yiyələnmək şansı əldə edəcəklər!

EHTİYATLAR (davamı)

XALIS SATIŞ DƏYƏRİ

Xalis satış dəyəri = Satış qiyməti – Xərclər.

Yuxarıda qeyd düstürlərdən gördüyü kimi, xalis satış dəyəri satış qiymətindən satışa çəkilən xərclərdən yaranır. Balans hesabatında əks olunan məbləğ xalis satış dəyəri və maya dəyəri ilə müqayisədən seçilir. Burada ən aşağı məbləğ hesabatda əks olunur. Mövzunu daha yaxşı başa düşmək üçün aşağıdakı məsələyə diqqət yetirək. **Məsələ.** Anbarda 1000 ədəd çanta var. Bunların alınmasına sahibkar ümumilikdə 50 000 manat xərc şəkilib. Bazarda olan qiymətlər onu göstərir ki, sahibkarın bu çantalarla görə alacaq maksimal məbləğ 30 000 manatdan çox olmayacaq. Digər tərəfdən göstərilən məbləğə satmaq üçün bu çantaların üzərində müəyyən bəzək işləri aparılmalıdır: onlar reklam olunmalı, xüsusi bağlamalar ilə paketlənməlidirlər. Hesablamalara görə, reklamlara

Ehtiyatlar = Min (XSD; Maya dəyəri)

ra 500 manat, bəzək işlərinə hər bir çanta üzrə 60 qəpik, bağlama işləri isə hər bir çanta üçün 80 qəpik təşkil edir.

Deməli, Çantaların maya dəyəri = 50 000; Xalis satış dəyəri = Satış qiyməti – Xərclər. Burada satış qiyməti = 30 000, Xərclər isə:

- Reklam = 500
- Bəzək işləri = $1000 \times 0.60 = 600$
- Bağlama = $1000 \times 0.80 = 800$

Cəmi: 1 900

Beləliklə, Xalis satış dəyəri = $30\,000 - 1\,900 = 28\,100$.
Ehtiyatlar = Min (XSD; Maya dəyəri) = Min (28 100; 50 000) = 28 100.

EHTİYATLARIN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ ÜZRƏ PRAKTİKİ MÜLAHİZƏLƏR

Ehtiyat qəbul olunub, lakin qaiməsi daxil olmayıb. Bu vəziyyətdə ehtiyatların qaimə fakturası gəlməsə də, realizasiya konsepsiyasına uyğun olaraq, mülkiyyət hüququ satıcıdan alıcıya keçdikdə əməliyyat uçot kitablarında əks olunmalıdır. Bu səbəbdən əməliyyat “Alışlar” kitabında əks olunub ehtiyatların qiymətləndirilməsi aparılmalıdır.

Qaimə qəbul olunub, lakin ehtiyat daxil olmayıb. Bu vəziyyətdə də ehtiyatlar gəlməsə də, realizasiya konsepsiyasına uyğun olaraq, mülkiyyət hüququ satıcıdan alıcıya keçdikdə əməliyyat uçot kitablarında əks olunmalıdır. Bu səbəbdən əməliyyat “Alışlar” kitabında əks olunub ehtiyatların qiymətləndirilməsi aparılmalıdır.

Əvəzsiz əldə olunan ehtiyat. Burada xalis satış dəyəri ilə maya dəyəri arasında müqayisə apararaq minimum seçilir. Yəni ehtiyatlar burada sıfır dəyəri ilə qiymətləndiriləcək.

Konsiqnasiya üsulu ilə satılan ehtiyat. Bu üsul ehtiyatın üçün şəxs vasitəsi ilə satışını nəzərdə tutur. Realizasiya konsepsiyasına uyğun olaraq, ehtiyatlar satış üçün agentə verilməsinə baxmayaraq, mülkiyyət hüququ satıcıda qalır. Ona görə də, ehtiyatın faktiki olaraq anbarda olmamasına baxmayaraq, o, balans hesabatında qiymətləndirilir.

ƏSAS VƏSAİTLƏR

Əsas vəsait – bir ildən artıq istifadə olunan və dəyərini hissə-hissə hazır məhzula köçürən müəssisə əmlakıdır. Dəyərin hazır məhzula hissə-hissə keçirilməsi amortizasiya şəkilində baş verir. Amortizasiya məbləği 2 üsul ilə hesablanır – bərabər düz xətt və azalan qalıq üsul ilə. Amortizasiya bərabər düz xətt üsulu ilə hesablanarkən mütləq son qalıq qiymətli nəzərə alınmalıdır. Son qalıq qiyməti əsas vəsaitin o qiymətidir ki, qalıq bu məbləğə çatan əsas vəsait istismara yararsız

hesab edilir.

Bərabər düz xətt üsulu: Amortizasiya = (İlkin dəyər – son qiymət) / istismar müddətinə
Azalan qalıq üsulu : Amortizasiya = (İlkin dəyər – Yığılmış aşınma) x Aşınma %

Amortizasiya ilə bağlı aşağıdakı mühasibat yazısı verilir:

Dt **Aşınma xərci** (bu məbləğ xərc qismində mənfəət və zərər hesabatında əks olunur)

Kt **Yığılmış aşınma** (bu məbləğ balansda əks olunur)

Amortizasiyanın hesablanması 2 baza mövcuddur: bütöv il və aylıq bazası. Fərq ondadır ki, bütöv il bazasına uyğun olaraq alınan il əsas vəsait üzrə (alındığı aydan asılı olmayaraq) amortizasiya tam həcmdə hesablanır, lakin satılan il hesablanmır.

Əsas vəsaitin məxarici. Məsələ. Müəssisənin balansında 1000 000 manat dəyərində (yığılmış aşınma 300 000) müxtəlif nəqliyyat vasitələri mövcuddur. Sahibkar bu nəqliyyat vasitələrin birini daha təzəsinə dəyişmək istəyir. Sahibkarən dəyişmək istədiyi nəqliyyat vasitəsi beş il öncə 50 000 manata alınmışdır. Müəssisədə bərabər düz xətt üsulu tətbiq edilir. Nəqliyyat vasitəsinin istismar müddəti 10 il nəzərdə tutulub. Yeni nəqliyyat vasitənin isə qiyməti 80 000 manat təşkil edir. Təzə nəqliyyat vasitəsinin sahibi köhnə avtomobil ilə birlikdə 60 000 istəyir. Əməliyyatları jurnalda əks etdirmək tələb olunur.

Deməli, ilk öncə köhnə avadanlığın qalıq qiymətini hesablamaq lazımdır: Qalıq qiyməti = İlkin qiymət – Yığılmış aşınma
Yığılmış aşınma = (50 000 / 10) x 5 = 25 000.
Onda qalıq qiyməti = 50 000 – 25 000 = 25 000.
Məsələdə deyilir ki, təzənin sahibi köhnənin üstündə 60 000 istəyir. Əgər təzənin qiyməti 80 000-dirsə, onda belə çıxır ki, o, köhnəni 20

000 qiymətləndirdi. Burada bizim sahibkar 5 000 manat ziyan edir. Gəlin bu əməliyyatları T-hesablarında əks etdirək.

Nəqliyyat vasitələri	
D	K
Qalıq 1 000 000 Yeni (əvəz) 20min Bank 60 min	Xaric 50 000

Aşınma	
D	K
Xaric 25 000	Qalıq 300 000

Xaric olma	
D	K
Nəqliyyat 50 000	Aşınma 25 000 Yeni 20 000 Zərər 5 000

Mənfəət və Zərər	
D	K
Xaric olmadan zərər 5 000	

FƏRDİ SAHİBKAR HESABATI

Əziz oxucularımız!

İndiyə qədər keçdiyimiz mövzularda biz hesabatın ayrı-ayrı hissələrini birlikdə müzakirə etdik. İndisi isə bütün keçdiklərimizi fərdi sahibkarın yekun hesabatını qurmaqla praktikada tətbiq edəcəyik. Aşağıda qeyd olunan məsələni genişləndirilmiş sınaq balans şəkilində həll edəcəyik.

Məsələ. Aşağıdakı cədvəlin “Əvvəl” sütununda 31 mart 2001-ci maliyyə ilinin sonuna olan müəssisənin ilkin sınaq balansı təqdim olunub. Əlavə məlumatları istifadə edərək, müəssisənin 31 mart 2001 tarixinə başa çatmış il üzrə Mənfəət və Zərər, Balans hesabatlarını qurun.

Əlavə məlumatlar.

1. Ehtiyatlar (31.03.2001) 23 500 məbləğində qiymətləndirilib
2. Əmək haqqı üzrə əlavə hesablamalar 520 təşkil edir.
3. Sair əməliyyatlar üzrə artıq ödəmə 350 ma-

natdır.

4. 8 mart 2001 ci ildə auksiondan avtomobil satılmışdır. Həmin tarixə 6 000 manat çek alınmışdır. Bu avtomobil 01 iyul 1997-ci ildə

20 000 manata alınmışdır. Avtomobilin satışı üzrə əməliyyatlar heç bir kitablarda əks olunmamışdır.

5. 31 mart 2001 ci il tarixinə amortizasiyanı hesablamaq lazımdır. Müəssisənin siyasətinə əsasən bütün əsas vəsaitlər bərabər düz xətt üsulu ilə bütöv il bazasında aşağıda göstərilən dərəcələr ilə hesabalanmalıdır: Binalar (2%); Mebel və avadanlıq (10%); Nəqliyyat (20%).

6. Borcun illik faizi 15 %-dir.

7. Şübhəli borclar üzrə ehtiyatlar debitorların 2% dərəcəsində təyin edilməlidir.

İlkin hesablamalar. Məsələnin həlli üzrə cədvəli tərtib etməzdən əvvəl yuxarıda təqdim olunan əlavə məlumatlar üzrə müəyyən təhlil aparılmalı – bəzi hesablamalar icra edilməlidir.

Əmək haqqı. Mətnə deyilir ki, əmək haqqı üzrə hesablamalar 520 təşkil edir. Bu, o deməkdir ki, cədvəlin “əvvəl” sütununda əks olunan 36 560 manatlıq ödəniş (aşağıdakı cədvələ bax) maaş üzrə öhdəliyin bağlanmasına kifayət

etməyib Deməli, əmək haqqı üzrə xərc = 36 560 + 520 = 37 080-dir.

Sair xərclər. Mətnə deyilir ki, sair xərc üzrə artıq ödəmə 350 manat təşkil edir. Bu o deməkdir ki, cədvəlin “əvvəl” sütununda əks olunan 7 280 manatlıq ödəniş (aşağıdakı cədvələ bax) sair xərc öhdəliyindən artıq olub. Deməli, sair xərc = 7 280 - 350 = 6 930.

Əsas vəsaitin satışı. Bütöv il bazası o deməkdir ki, alınan il amortizasiya tam hesablanır, satılan il hesablanmır. Burada gərək təyin edək ki, satılan əsas vəsaitin yığılmış aşınması nə qədər olub. Bu əsas vəsaitə 3 il ərzində aşınma hesablanıb – 1-ci il (01.04.97 – 31.03.98); 2-ci il (01.04.98 – 31.03.99); 3-cü il isə (01.04.99 – 31.03.00). Əsas vəsait 8 mart 2001-ci il tarixində satıldığına görə ona 4 il amortizasiya hesablanmır. Beləliklə, əsas vəsaitin yığılmış aşınması = 20 000 x 20% x 3 = 12 000; qalıq dəyəri isə = 20 000 – 12 000 = 8 000. Məsələdən görünür ki, əsas vəsaitə görə müəssisə 6 000 alır. Deməli, burada 2 000 satışdan ziyan yaranır.

Amortizasiyanın hesablanması. Binalar = 100

000 x 2% = 2 000; Mebel = 10 000 x 10% = 1 000. Nəqliyyat isə = (60 000 – 20 000) x 20% = 8 000. Cəmi amortizasiya xərci = 11 000.

Borc faizi. Bizim borc = 30 000, Deməli, borc faizi = 30 000 x 15% = 4 500. Cədvəldən görünür ki, biz borc faizi üzrə cəmi 2 250 ödəmişik. Onda gərək ilin sonun 2 250 məbləğində borc yaransın.

Şübhəli borclar üzrə rezerv. Debitor borc = 20 500-dir. Onda, rezerv = 20 500 x 2% = 410. Bizim cədvəldə rezerv = 300. Deməli, biz həmin rezervi 110 artırmalıyıq. Bu əməliyyat üzrə aşağıdakı yzılış verilməlidir:

Dt Rezervin artırılması (bu hesab Mənfəət və Zərər hesabında əks olunacaq)

Kt Debitorların rezervi (bu hesab Balans hesabında əks olunacaq)

Etiyatlər (sona). Bu rəqəm həm Balansda (debetdə), həm də Mənfəət və Zərər (kreditdə) hesabında əks olunur. Ona görə də, “düzəliş” sütununda rəqəm həm debet tərəfdə, həm də kreditdə yazılacaq.

	Əvvəl		Düzəliş		Mənfəət və Zərər		Balans	
	D	K	D	K	D	K	D	K
Kapital		91 210						91 210
Geri götürmə	27 500						27 500	
Bank borcu		30 000						30 000
Binalar (ilkin dəyər)	100 000						100 000	
Mebel (ilkin dəyər)	10 000						10 000	
Nəqliyyat	60 000			20 000			40 000	
Binalar (aşınma 31.03.00)		6 000		2 000				8 000
Mebel (aşınma 31.03.00)		3 000		1 000				4 000
Nəqliyyat (aşınma 31.03.00)		36 000	12 000	8 000				32 000

Ehtiyatlat (əvvələ)	21 500				21 500		
Alışlar	223 800				223 800		
Satışlar		320 380				320 380	
Alışın qaytarılması		3 160				3 160	
Satışın qaytarılması	2 840				2 840		
Daşınma	3 900				3 900		
Alınmış güzəşt		4 180				4 180	
Verilmiş güzəşt	3 250				3 250		
Əmək haqqı	36 560		520		37 080		
Faiz ödənişləri	2 250		2 250		4 500		
Nəqliyyat xərci	4 200				4 200		
Ümitsiz borc	800				800		
Rezerv		300		110			410
Sair xərclər	7 280			350	6 930		
Debitorlar	20 500					20 500	
Kreditorlar		26 800					26 800
Bank		3 600	6 000				2 400
Kassa	250						250
	524 630	524 630					
Ehtiyatlar (son)			23 500	23 500		23 500	23 500
Əmək haqqı (borc)				520			520
Sair xərclər (avans)			350				350
Satışdan zərər			2 000		2 000		
Amortizasiya xərci			11 000		11 000		
Faiz üzrə borc				2 250			2 250
Rezervin artırılması			110		110		
			57 730	57 730			
Xalis mənfəət					29 310		29 310
					351 220	351 220	224 500
							224 500